

DAGENS FRÅGOR

Angola

Svensk Tidskrift hade i ett föregående häfte (3/1961) tillfälle att publicera en artikel om läget i Angola, som författats av en irländsk överstelöjtnant, Ronald Waring. Författaren är väl känd för tidskriftens redaktion såsom en person med ingående kännedom om centralafrikanska förhållanden. Att han tjänstgör som militär expert vid den portugisiska krigshögskolan betyder givetvis att hans bedömanden kan antagas vara påverkade av portugisiska värderingar och intressen. Men just detta synes oss göra hans artikel så mycket mera intressant för svensk opinion. I häpnadsväckande stor utsträckning har nämligen den svenska pressen — enkannerligen den radikala — bedömt den tragiska utvecklingen i Angola enbart som ett av frihetspatos inspirerat folkuppror mot ett blodbesudlat kolonialt tyranni. Orsaken härtill tycks vara en i radikala kretsar utbredd beredvillighet att sätta tro till den anti-koloniala propaganda, som Sovjetblocket med stor skicklighet lyckats regissera i hela den västra världen.

Så mycket större skäl är det att låta den andra sidan komma till tals. Av denna anledning publicerar Svensk Tidskrift i detta häfte en ytterligare artikel av överstelöjtnant Waring, i vilken denne från sina utgångspunkter redogör för den senaste tidens blodiga händelser i Angola. Vad han där säger står naturligtvis för hans egen räkning. Det är vidare för tidigt — och vi i Sverige befinner oss på för långt av-

stånd — för att det skall vara möjligt att få en klar överblick över händelseförloppet och dess militära och politiska konsekvenser. Men så mycket kan sägas att Warings artiklar illustrerar hur ytterligt överraskande den snabba utvecklingen av krisen måste ha kommit för portugiserna själva. I den första artikeln — författad i februari — spåras visserligen en oro för framtiden, men förf. bedömde läget som i det hela fredligt. Den nu publicerade artikeln — skriven i maj — vittnar oförtydligt om hur utomordentligt kritisk situationen blivit efter endast ett par månader. Huruvida Portugal skall lyckas återställa fredliga förhållanden eller upprorsrörelsen fortsätta såsom ett i längden för alla parter förödande guerillakrig står ännu i vida fältet. Att upproret kommer att leda till en omprövning av den portugisiska politiken gentemot Angola och Moçambique förefaller emellertid sannolikt. Om upproret skulle slås ned är en tänkbar utväg till stabilisering att man från Portugals sida gör kraftanstängningar för att öka antalet assimilerade infödingar — vilka i princip har samma rättigheter som de vita — och i övrigt försöker bredda underlaget för ett samarbete mellan de olika raserna. Någon segregationspolitik har aldrig varit aktuell för portugiserna, som stått fullkomligt främmande för den typ av raspolitik, som präglar Sydafrikanska Unionen. I detta förhållande finns åtminstone en utgångspunkt för det samarbete mellan olika folkgrupper i Angola, som ur humanitär synpunkt ter sig som den

enda godtagbara lösningen. Alternativen är det permanenta guerillakriget med alla dess olyckor eller att portugiserna lämnar landet. Det senare skulle betydligt samhällsordningens totala sönderfall under förbittrade stamfejder med åtföljande hunger- och epidemikatastrofer. Vad som hänt i Kongo visar vilka följderna blir om en kolonialmakt ryggat tillbaka inför de politiska, militära och ekonomiska bördorna — och flyr från sitt ansvar gentemot de oskyldiga och värnlösa massorna. Att så långt det någonsin är möjligt trygga rättsordning och försörjning liksom att skydda minoriteterna i ett land under frigörelse från kolonial status är i dag »den vite mannens börda».

De vita minoriteterna

Den avveckling av de västerländska kolonialväldena, som efter det andra världskriget fortgått i accelererad takt, är förvisso på lång sikt en framtogsprocess. Fredens, frihetens och humanitetens sak måste i längden vinna på att allt fler folk frigöres ur en beroendeställning, som åtminstone deras ledande skikt finner hämmande och förödmjukande, och genom den inspiration till kraftutveckling, som ett självstyre kan innebära, beträder vägen till de civiliserade nationernas krets.

Men vägen dit är lång och svårigheterna och farorna stora. Vad som för de koloniserade folken ter sig som en frihetskamp är för kolonialmakterna en smärtsam avvecklingsuppgift, där det svåraste av allt är att skapa garantier för kvarlämnade minoriteter, enkannerligen de europeiska.

De radikala krafterna runt om i västerlandet och inte minst den radikala pressen tager ofta mycket lätt på denna tragiska och svåra problematik.

Den är tragisk, därför att de koloniserade folkens frihetssträvanden i regel får särskilt svåra följder för de europeer, vilka är minst medskyldiga i det maktmissbruk, som kan ha förekommit från de koloniala härskarfolkets sida. De vita ägarna till smärre plantager, lägre tjänstemän och småföretagare, som ofta burit upp en kolonis ekonomi och administration, har inte kunnat rikta sig nämnvärt på sina positioner, men det är likafullt de, som blir ruinerade. Toppskiktet av vita administratörer och företagare reder sig i regel gott. De förra omplaceras, och de senare kan utan alltför stora svårigheter evakuera sitt kapital. Det vita småfolket har alltför ofta att välja mellan en misär i hemlandet, där möjligheterna att starta på nytt är små på grund av anpassningssvårigheter, eller att stanna kvar i den nya staten — med risk att bli ett utplundrat och hatat bottenkikt.

Problematiken är också svår. Den nya staten kan ha utfäst allehanda rättssäkerhetsgarantier för att åt sig bevara den vita minoritet, vars tjänster man egentligen trängande behöver. Men rättssäkerhet på papperet och i praktiken är två skilda ting — särskilt i länder, där administrationen fylles av inhemska, nödtorftigt skolade krafter. Viljan hos den nya statsledningen må vara aldrig så god. När det nya inhemska ledarskiktet delat upp ministerposter, ambassadörs- och generaldirektörsbefattningar och övertagit de europeiska företagen och jordbruken, har det att tillfredsställa anspråken från det mellanskikt, som varit dess verktyg i maktkampen. Därtill kommer att i underutvecklade länder är lojaliteten mot det allmänna ringa men mot den egna släkten eller familjen stor — en konsekvens av att man ännu står så nära ättensamhället. Toppskiktet blir tvingat att placera medhjälpare och släktingar, som framträ-

der med anspråk på tjänster i administrationen och företagen. Detta kan ofta ske endast genom att vita avskedas. Och till sist — den nya staten är suverän. Den annullerar fördrag och stiftar nya lagar efter behag.

För de europeiska folk, som lever i sina industrialiserade överflödssamhällen är det en humanitär plikt att bistå de underutvecklade folken på deras väg mot civilisationen. Men det är inte en plikt att stillatigande se vita minoriteter utplundras och förtryckas i den nyvunna frihetens namn — ett betraktelsesätt, som inte sällan skymtar i radikal press och som måste botts i en av historiska bedömanden av kolonisationsperioden inciterad skuld känsla. Denna attityd är emellertid fullkomligt malplacerad. I jämförelse med offerreligionernas, kannibalismens, stamfejderdernas, slavhandels och hövdingetyranniets terrorförhållanden var kolonisationsperiodens senare skeden — trots att en hårdhänt exploatering av den infödda arbetskraften ofta förekom — till välsignelse för framför allt de stora massorna. Man har skäl att hålla i minnet att hade inte européerna kommit t. ex. till Afrika så hade sannolikt många folk där fortfarande ätit varandra och sålt sina barn som slavar under det att deras kungar kunnat fortsätta att roa sig med att bygga pyramider av dödsallar.

Lika litet som det finns någon anledning till skuld känsla över den västländska kulturinsats, som kolonisationsperioden trots allt inneburit, en insats, som varit själva förutsättningen för så många folks framträdande till självständiga statsbildningar, lika litet finns det anledning att beskedligt åse förtryck och utplundring av vita minoriteter inom de nya staterna. Tvärtom är det en humanitär plikt att reagera och ingripa. Förtryck är orätt, varifrån det än kommer. När hjälp

ges till de underutvecklade länderna borde det rätteligen vara en självklar förutsättning och ett med skärpa hävdad krav att den mottagande parten visar sin uppskattning genom att behandla de vita folkelementen på ett anständigt sätt. Det finns stater, där så har skett. Så mycket större anledning är det att särskilt rikta hjälpinsatser dit. Det finns stater, t. ex. Indonesien, vars sätt att behandla i sin godtrohet kvarstannande européer alltigenom präglats av våld och svek. En prövosten på det framtida förhållandet mellan t. ex. europeiska och afrikanska folk blir utvecklingen i Nordafrika. Skulle de Gaulles djärva försoningspolitik lyckas har ett stort steg tagits i riktning mot en grundprincip för samlevnaden mellan de underutvecklade folken och deras ur rättskulturell, teknisk och ekonomisk synpunkt mera avancerade bröder i Europa och Amerika — nämligen att geva kräver gengäva. Det är inte alltid den kan tillämpas på grund av de lokala förhållandena i det hjälpta landet. Men den bör tillämpas så långt det går.

Försämrade förhållanden mellan Sovjet och Albanien

Den sedan två månader pågående politiska processen i Tirana, de redan avkunnade dödsdomarna mot »ryska spioner» och evakueringen av ryska flottan från U-båtsbasen Sasseno vid albanska kusten vittnar om en allvarlig försämring — om icke brytning mellan Moskva och Tirana.

Man har alla skäl att förmoda, att bakgrunden till denna utveckling utgöres av rivalitet mellan Sovjet och Kina, både på det ideologiska och politiska området. Sedan 1958 har det varit bekant, att det kinesiska inflytandet i Tirana stigit på bekostnad av

det sovjetryska och att röster från Peking av albanska partiet behandlades i högre grad som »his master's voice» än röster från Moskva. Redan från början har det albanska partiet ställt sig på kinesisk sida, när det gällt stora tvisteämnen mellan Moskva och Peking: Tvisten om de kinesiska folkkommunerna, som i verkligheten utgör tvisten mellan leninismen och mao-tseismen samt i tvisten om Chrusjtjavs fredliga koexistenspolitik.

Det albanska partiets ställning har tagit sig det kraftigaste uttrycket på det kommunistiska toppmötet i november 1960 i Moskva, där 81 partier från hela världen deltog. Som man vet, antogs på detta möte en deklaration, där principen om »proletär internationa- lism», dvs. sovjetryskt ledarskap inom östblocket i praktiken avskaffades. Detta gav förmodligen både kineserna och albanerna större spelrum och en ökad chans för Kina i rivalitet med Sovjet i Afrika på det ideologiska planet. De sista händelserna tillåter ett konstaterande, att denna rivalitet mellan den pekingska gula kommunismen och den ryska vita kommunismen har kommit till en ny etapp.

Kineserna anser tydligen, att mao-tseismen har större chans i Afrika, deras intressen sträcker sig inte bara till Albanien utan även till vissa andra muselmanska länder i medelhavsområdet, såsom Tunis och speciellt Algeriet. Kina har så gott som officiellt övertagit rollen som FLN:s beskyddare i östblockets namn. Detta bekräftas indirekt icke bara av ryska pressen utan också av talrika västerländska observatörer vid förhandlingar i Evian. Albanien har hittills betraktats som en mycket viktig pjäs på det sovjetryska världspolitiska schackbrädet. Albanska hamnar var stora sovjetryska baser, där krigsförnödenheter och vapen samlades för att transporteras vidare till arabiska länder och hela Afrika.

Den sovjetryska flottans bas på Sasseno var tänkt som en stödjepunkt som i fall av behov skulle konvojera transporter över havet. Paralyseringen av dessa baser kan ha till följd ett sammanbrott av många sovjetryska expansionsplaner på hela den afrikanska kontinenten. Det är tydligt, att Peking är intresserat i att stoppa den sovjetryska expansionen, som med tiden kan skapa ett dåligt utgångsläge för »den gula kommunismens expansion».

Enligt de sista meddelandena har alla ryska sjöflugliga krigsfartyg evakuerats från Sasseno på ett demonstrativt sätt. Anledningen var dödsdomarna, som fällts i Tirana. I början av maj dömdes två av albanska utrikesministeriets tjänstemän för spioneri till förmån för Sovjetunionen. De hade till Sovjets ambassadör i Tirana överlämnat en rapport om förloppet av det albanska partiets IV kongress. Motivet för dödsdomarna verkar minst sagt konstigt och otroligt. I slutet av maj dömdes en grupp albanska officerare med konteramiral Teme Sejko i spetsen till döden. Domen har verkställts. Till saken hör, att Sejko var en f. d. officer vid ryska flottan med utbildning vid en högre marinskola i Leningrad bakom sig. Han deltog som rysk medborgare i andra världskriget och sändes så sent som i början av 50-talet till Tirana, där han senare fått albanskt medborgarskap och erhållit en hög och oberoende ställning inom den albanska flottans kommando. Det var knappast någon hemlighet, att konteramiral Sejko hade mycket att göra med utbyggandet av den sovjetryska U-båtsbasen på ön Sasseno, och att han fungerat som något slags förbindelseofficer mellan de ryska och albanska sjöstyrkorna.

Processen i Tirana fortsätter i bästa stalinistiska stil. Allt fler nya figurer dyker upp i rättegångssalen på de an-

klagades bänk och erkänner de mest fantastiska brott, tackar den albanska säkerhetstjänsten för dess vaksamhet, smickrar det albanska partiet och Enver Hodja, för att senare försvinna och återkomma med sina namn på de dödsdömdas listor. Anklagelseakten låter också fantastisk: Rättegången är formellt sett riktad mot medlemmarna i en stor komplott mot regeringen och partiet, vilken komplott stöddes av Grekland, Jugoslavien och amerikanska 6:e flottan. Av den i press och radio brett reklamerade processen framgår dock att dess innebörd är helt och hållet annorlunda och riktad mot Moskvas personal, som utövade politisk, ideologisk och militär kontroll enligt Moskvas sed och bruk mot satellitstaterna. Följden blev inte bara evakuering av ryska flottan utan också återkallande av den sovjetryske ambassadören från Tirana och vice versa. Man kan tala om en brytning de facto.

Trots att ryska och kinesiska korrespondenter är närvarande under processen, nämner varken rysk eller kinesisk press eller radio ett enda ord härom. Albanien är en satellit i fickformat, men de sista händelserna där vittnar om stigande centrifugala tendenser inom östblocket. Det är måhända för tidigt att dra bredare politiska slutsatser därav, men tendensen i sig själv är värd att väcka uppmärksamhet i väster.

Uppmarsch till presidentval i Finland

Urho Kekkonens mandatperiod såsom Finlands president utgår i början av år 1962. Det är redan nu klart att den nuvarande presidenten kandiderar för omval för ytterligare en sexårsperiod. Agrarpartiet nominerade honom nämligen på sommaren 1960 och därmed

påbörjades en lång och intensiv förberedande presidentvalskampanj.

Agrarernas initiativ tvingade de övriga politiska partierna att taga ställning till presidentfrågan på ett tidigt stadium. Socialdemokraterna lanserade i början av detta år en »opolitisk» kandidat, förre justitiekanslern Olavi Honka och den finska högern (samlingspartiet) anslöt sig snart till förslaget. Det finska folkpartiet, ett litet mellanparti av vag liberal prägel, har likaså beslutat stödja herr Honkas kandidatur, dock icke enhälligt. En minoritet, som i den beslutande instansen samlade en knapp fjärdedel av rösterna, önskade ett omval av den nuvarande presidenten. Sedan kommunisterna beslutat gå fram med en egen kandidat, riksdagens vice talmän Aitio, och den socialdemokratiska oppositionen, de s. k. simoniterna — som av någon anledning icke kunnat enas med kommunisterna om en gemensam kandidat — för sin del framfört sin partiordförande, herr Skog, var uppmarschen i stort sett klar redan under våren detta år. De enda partier, som inte fattat ståndpunkt, var svenskarna (Svenska folkpartiet) och agrarpartiets oppositionsfalang (ett småbondeparti under ledning av förre agraren Vennamo).

Svenskarnas avgörande träffades vid en partidag i juni detta år och hade redan på förhand mötts av ett betydande intresse, icke blott i det egna partiet utan också inom de bägge finska grupperingarna, den s. k. K-linjen, till förmån för ett omval, och den s. k. H-linjen, innebärande nyval av förre justitiekanslern Honka. En klar majoritet uttalade sig vid partidagen med 203 röster mot 85 för ett skifte på presidentposten. Då någon annan borgerlig samlingskandidat än Honka knappast är aktuell, och det måste bedömas som uteslutet att svenskarna skulle vilja föra fram en

egen kandidat, är därmed sagt att partiets övervägande flertal ställer sig bakom H-linjen.

Det är betecknande att voteringen inom Svenska folkpartiet kom att gälla för eller emot ett skifte på presidentposten. Det är nämligen ingen tvekan om att en stark opinion i Finland kräver en ny president. Vem som kommer istället förefaller att vara en mindre intressant fråga. Orsakerna till det starka engagemanget mot president Kekkonen inom skilda kretsar i Finland är icke svåra att finna.

Den garvade partitaktikern, förre statsministern och talmannen Urho Kekkonen har alltid varit en omstridd person och hans val 1956 skedde för övrigt med knappast möjliga marginal, 151 av de 300 elektorsrösterna mot 149 för riksdagens nuvarande talman, socialdemokraten K. A. Fagerholm. Från åtskilliga håll gjordes efter valet föreställningar hos den nyvalde presidenten med vädjanden, att han skulle söka höja sig över partimotsättningarna och bli ett samlande namn för hela nationen. Enligt uppgift försummade herr Kekkonen intet tillfälle att försäkra, att han avsåg att göra sitt bästa därvidlag.

Helt kort kan konstateras att president Kekkonen knappast gjort någon allvarlig ansträngning att opartiskt spela sin betydelsefulla roll i det konstitutionella spelet. Med hela sin politisk-taktiska lidelse har han från presidentämbetets plattform styrt och ställt i landet, antingen direkt i kraft av de befogenheter som presidentämbetet under målmedvetet utnyttjande skänkt honom eller indirekt via den agrara minoritetsregeringen Sukselainen, vilken uppenbarligen lyder minsta vink från presidenten. Riksdagens ställning har klart försvagats.

Vad som framför allt har väckt antstöt och kritik är den omständigheten, att regeringen Sukselainen på grund

av den av president Kekkonen befordrade politiken i realiteten blivit beroende av stödet från kommunisterna. En majoritet har tillskapats bestående av agrarer, socialdemokratiska oppositionsmän (simoniter) och kommunister. Stödet från kommunisterna lämnas från fall till fall och har säkrat den nuvarande regeringens existens var gång den på allvar hotats av misstroende votum.

President Kekkonens oförmåga att avhålla sig från inblandning i det rent partipolitiska spelet i Finland belyses icke minst av hans upprepade strävanden att i regeringen bereda utrymme för den socialdemokratiska oppositionen. Om detta skulle gå att genomföra, skulle givetvis det socialdemokratiska partiets splittring och nuvarande svaghetstillstånd ytterligare förvärras. Det är svårt att se någon annan rimlig förklaring till presidentens aktivitet på detta område än att ett förlamande av socialdemokratiska partiet för presidenten framstår som en ur landets synpunkt önskvärd utveckling med hänsyn till relationerna med Sovjetunionen. Då en stark socialdemokrati är oundgängligen nödvändig om kommunisterna skall kunna bekämpas med framgång framstår presidentens politik som oerhört riskabel. Det är föga sannolikt att den normalisering som inträtt i förhållandet mellan Finland och Sovjetunionen skulle vara ett resultat av presidentens aktioner mot den finländska socialdemokratien. — Vad för övrigt beträffar orsakerna till de spända relationerna mellan presidenten och agrarpartiet å ena sidan och det socialdemokratiska partiet å den andra — och också mellan det socialdemokratiska huvudpartiet och de oppositionella simoniterna — är det uppenbarligen så, att rent personliga motsättningar spelat en avsevärd roll.

Riksdagsvalet i Finland för tre år

sedan ledde icke till någon utjämning av de allvarliga motsättningarna i det finländska samhället. Tvärtom försvårdades situationen avsevärt då det socialdemokratiska partiets splittring snarast tilltog, och kommunisternas ställning förstärktes. I denna atmosfär av inre oro och allmän osäkerhet har framkommit symptom som med all rätt skarpt kritiserats, framför allt från borgerligt håll. De politiska skandalerna har varit åtskilliga, regeringsmedlemmar och höga ämbetsmän har stått åtalade för grava förseelser och en viss allmän upplösning av normerna har varit klart märkbar. Den ledande socialdemokraten, herr Leskinen, har efter avtjänat fängelsestraff (för en trafikförseelse) utan vidare återvänt till riksdagen. President och regering har understött en utnämningsspolitik som icke utan fog stämpats som gunstlingsvälde.

De talrika Kekkonen-anhängarna är givetvis icke blinda för att en betydande del av ansvaret för rådande missförhållanden återfaller på presidenten. Men all kritik bemöts med satsen: »vi vet vad vi har men inte vad vi får». Ur utrikespolitisk synpunkt betraktas president Kekkonens omval såsom en garanti för att förhållandet till Sovjetunionen icke skall försämrast. Inrikespolitiskt framstår en fortsatt agrardominans som välkommen för de relativt stora jordbrukar- och lantarbetargrupperna. Därtill kommer att den först av socialdemokraterna framförda kandidaten Honka är ett för den stora allmänheten i viss mån okänt namn, som dessutom därför att det lanserats från detta håll påstås vara mindre gångbart i Moskva. En målmedveten utrikespolitiskt präglad skrämselfpropaganda från Kekkonensidan är redan i full gång.

Om koalitionen socialdemokrater — höger — finska och svenska folkpartiet jämte Vennamos småbrukarparti

visar sig kunna resultera i effektiva valförbund (karteller) kommer Honka på rent valmatematiska grunder att framstå som ett allvarligt hot ur Kekkonen-anhängarnas synpunkt. Kommunisterna och simoniterna går som nämnts till val med egna kandidater vilket uppenbarligen innebär en icke oväsentlig försvagning av den verkliga Kekkonen-fronten. Men många oberäkneliga manövrer återstår ännu i en dramatisk halvårsång valkamp.

Kredit och reklam på avvägar

Som ett av de mest betydelsefulla inslagen i den sociala evolutionen under decennierna kring sekelskiftet räknar man från kooperativt håll kampen mot kredithandel och för kontanthandel. Denna kamp var lång och seg; det gällde att övervinna sedan långliga tider inrotade vanor eller ovanor. Det är därför inte helt oväntat att den främsta kritiken mot de under de senaste åren kraftigt expanderande nya formerna av konsumtionskrediter emanerar från kooperativt håll. KF:s förlagschef Herman Stolpe har nyligen utgivit en bok betitlad: »Kredit och reklam på avvägar», där han försöker påvisa de nya kreditformernas olyckliga inverkan på den enskildes och samhällets ekonomi.

I sin kritik av de moderna konsumtionskreditformerna låser emellertid Stolpe sig fast vid argument som hade giltighet för femtio år sedan, men som numera har mist det mesta av sin relevans. Även om Stolpe — åtminstone indirekt — erkänner att gäldbundenhetens livegenskap numera är avskaffad, vill han inte dra konsekvenserna av detta i sin argumentation. Han framhåller noga, att anledningen till gäldbundenheten förr var bristande

ekonomisk planering från konsumenternas sida; man levde helt enkelt oftast över sina tillgångar och hade i allmänhet inga begrepp om skuldernas sammanlagda storlek. Han undviker dock att påpeka att de nutida konsumtionskrediterna är så utformade att de i stället underlättar för den enskilde att erhålla en överblick över sin ekonomiska ställning. Krediternas inverkan på konsumentens ekonomi torde snarast ha blivit rakt motsatt den av Kooperationen hävdade. I stället för att undergräva hushållens ekonomi leder kontosystemet enligt vissa undersökningar till en press på hushållen att sköta sin ekonomi väl och till ett ökat hushållssparande.

När det gäller den mera reguljära avbetalningshandeln, dvs. finansieringen av varaktiga konsumtionsvaror, prisar Stolpe Kooperationens metod att kringgå de gamla bestämmelserna om kontanthandel. Detta sker som bekant genom s. k. låneköp, dvs. ett av KF:s dotterföretag ställer borgen för konsumenternas lån i bank eller spar-kassa. Avbetalningen sker endast i form av amorteringar av banklånet, medan varan fortfarande betalas kontant i konsumbutiken. Låneköpen blir enligt Stolpe avsevärt billigare än avbetalningsköp. Detta kunde möjligen gälla för några år sedan, men konkurrensen från affärsbankernas köplån och kontoköpen har snarare lett till en diskriminering av kontantköparna, vilket Stolpe torde vara väl medveten om, även om han inte finner det värt att nämnas i detta sammanhang.

Stolpes kritik av den moderna reklamen ger egentligen ingenting nytt. I stort sett upprepas de tankegångar som Galbraith framförde i sin bok »The affluent society» och som i Sverige har plagierats av bl. a. Kurt Samuelsson och Anders Östlind. Det är betecknande att kritiken riktar sig mot de amerikanska reklamformer,

till vilka vi ännu inte har någon motsvarighet i Sverige.

Författaren sätter emellertid också fingret på en del ömma punkter vad gäller de nya kontokrediterna. Den kontroll av kreditvärdigheten som företas är, som Stolpe framhåller, ganska släpphänt, och det är allt för lätt att erhålla ett omfattande kreditutrymme genom att anskaffa konto på så många håll som möjligt. Att skapa ett kontrollsystem som omfattar alla konsumtionskreditkonton innebär utan tvivel ett ingrepp i friheten och torde leda till en central byråkrati av jättemått. Vidare innebär Stolpes tankegångar om inrättandet av producentkooperativa lånekassor i de underutvecklade länderna för att främja småföretags-samheten kanske en lösning som kan förhindra den utveckling mot stats-socialism, som många iakttagare anser oundviklig för de underutvecklade ländernas del.

Även om åtskilligt finns att andraga mot Stolpes sätt att kritisera kreditformerna kan man som ett positivt drag notera att hans nya bok i stort präglas av borgerliga tankegångar. Det gäller att slå vakt om den enskildes handlingsfrihet gentemot central kontroll och institutionell makt, och Stolpe vill lägga ansvaret för det ekonomiska handlandet på individen. Det vore glädjande om Kooperationens av Herman Stolpe framförda positiva inställning till sparandet via arbetarrörelsen också kunde vinna insteg i den socialdemokratiska regeringens praktiska handlande. I så fall har »Kredit och reklam på avvägar» gjort en väsentlig insats.

Motionen som kom bort

Många märkliga aktstycken brukar återfinnas i den motionsflod, som varje år markerar påbörjandet av riks-

dagsarbetet. Det finns förvisso anledning att känna tacksamhet för det sannerande arbete, som utförs i utskotten, där åtskilliga av de icke alltid helt genomtänkta och konsekventa alstren får sin dom och överlämnas åt glömskan, stundom säkerligen till stor lättnad för motionären. Detta torde vara ett öde, som i första hand drabbar hugskott av enskilda motionärer. Mera sällan vederfares det partimotionerna, vilka i vart fall till det yttersta brukar försvaras av sina talesmän såväl i utskotten som vid plenarbehandlingen.

Icke utan intresse är det för den skull, att man inom centerpartiet synbarligen varit beredd att i all stillhet låta bankoutskottet begrava en partimotion »om en samordning av pågående arbete på samhällsplaneringens område». Visserligen torde den sats om idépolitiken såsom »byggd på obestående ting och värden», vilken för fyrtio år sedan präglades av det dåvarande bondeförbundsorganet Dala-Bladet, i hög grad ha varit normgivande för såväl bondeförbundet som dess omkostymerade efterföljare. Likväl finns det anledning att befara, att motionärerna icke är alldeles obekanta med det idémässiga innehållet i sin motion, vilken till sin innebörd icke utan fog torde kunna betraktas som mera »socialistisk» än någon socialdemokratisk motion på senare tid.

Av allt att döma är det problemet om landsbygdens avfolkning och storsadsområdenas tillväxt, som inspirerat motionen. Man vill uppenbarligen försöka hindra den pågående befolkningsomflyttningen och efterlyser med utgångspunkt härifrån en intensifierad och mera samordnad samhällsplanering: »Planering i fråga om lokalisering av företag, rationaliseringsåtgärder inom näringslivet, bostadsbebyggelse, kommunikationer, undervisning och utbildning av skilda slag, utbyggnad av sjukhusväsendet och inrättande

av anstalter för social vård m.m. måste samordnas, så att inte åtgärder på ett område kommer att direkt motverka åtgärder på ett annat. Givet är också, att näringspolitiken, skattepolitiken, penningpolitiken, kreditgivningen åt näringslivet, kraftförsörjningen m.m. likaså måste samordnas med planeringen på de områden, som vi här ovan angett», framhåller motionärerna med hr Hedlund i spetsen. Endast regeringen kan enligt centerpartiets mening åstadkomma den eftersträvarsvärda planeringen, och följaktligen begär man, att riksdagen skall hemställa hos regeringen, att denna måtte »låta utarbeta riktlinjer för hur den nämnda samordningen så småningom skall kunna komma till stånd».

I den »ideologiska» motiveringen för sitt krav anför centerpartisterna: »Lika litet som samhället i detalj kan planera och styra samhällsutvecklingen, lika litet kan vi överlämna denna helt åt de fria krafternas spel. Samhällsplaneringen måste utformas som en medelväg mellan dessa ståndpunkter.» Givetvis finns det från konservativ synpunkt intet att anmärka mot ett sådant påstående — varken gammalliberalismen eller socialismen utgör någon lösning på samhällsproblemen. Däremot ter sig centerpartiets slutsats av detta resonemang märklig. Att helt överlämna åt regeringen att utarbeta riktlinjer för att leda utvecklingen, detta skulle alltså vara en »medelväg»!

Näringspolitiken, skattepolitiken, penningpolitiken, undervisningen och utbildningen, kraftförsörjningen, näringslivets kreditgivning, rationaliseringen inom näringslivet, företagslokaliseringen etc., med andra ord praktiskt taget varje område av samhällslivet, skulle alltså underställas ett centralt statligt organ, om centerpartiet fick sina önskemål uppfyllda. I en tid, då såväl folkpartiet som höger-

partiet ser som sin främsta uppgift att motarbeta de tendenser till maktkoncentration, vilka förekommer på de flesta områden i samhället, gör sig centerpartiet till förespråkare för en längre gående maktkoncentration än t. o. m. socialdemokraterna! Är det verkligen rent oförstånd, som dikterat centerpartisternas förslag? Eller har centraldirigeringen blivit en medveten »princip» i »centeråskådningen»? Man vill verkligen hoppas, att det blott är fråga om en förlöpnig av för centerpartiet tyvärr icke alltför ovanligt slag. Å andra sidan förefaller det svårt att föreställa sig, att hrr Hedlund, Bengtsson, Eliasson, Hansson i Skegrie m. fl. ledande centerpolitiker skulle vara totalt okunniga om de konsekvenser, som deras förslag kan leda till.

Det förvånar inte, att bankoutskottet enhälligt avstyrkt centerpartimotionen. I huvudsak anser utskottet motionärernas önskemål redan tillgodosedda. De berörda spörsmålen inom samhällsplaneringens område har på olika sätt antingen varit eller kommer inom kort att bli föremål för riksdagens prövning, framhåller utskottet, som också erinrar om att åtskilliga av de aktualiserade frågorna ligger under utredning av statliga kommittéer.

»Visserligen», anför utskottet vidare, »kommer därvid de många skilda frågor som omnämnes i motionerna inte att prövas av ett enda organ, vilket möjligen varit motionärernas tanke, men utskottet har inte kunnat finna en sådan arbetsgång praktiskt lämplig eller möjlig».

Det är alltså den praktiska olämpligheten eller omöjligheten av den föreslagna centraldirigeringen, som föranleder utskottets avstyrkande. De ideologiska värderingarna undviker man sorgfälligt, men uppenbarligen har inte ens bankoutskottets socialdemokratiska ledamöter känt sig helt tilltalade av tanken på den föreslagna statliga maktkoncentrationen. Av ett visst intresse är att finna hur de vid utskottsbehandlingen närvarande centerpartisterna, hrr Mattsson och Hansson i Önnarp, av allt att döma tydligen inte gjort något allvarligt försök att komma till sin partilednings bistånd. Är det sent omsider fråga om syndarens bättring? Eller gick cp-representanternas reflexioner kanske i samma riktning som Per Gynts inför beväringen, som huggit fingret av sig för att slippa göra krigstjänst: »Ja, tænke det, ønske det, ville det med, men gøre det — nej det skønner jeg ikke.»